

Vojko Devetak

SAKRAMENAT POMIRENJA I POKORE

1. Sakramenat pomirenja i pokore – Radosna vijest

Suvremeni čovjek zbog prisutnosti tolikih ljudskih zloća, iako nema pravu svijest o grijehu, živi u psihozi stalne napetosti, osjeća u sebi neku tjeskobu zla, prisutnost osjećaja krivnje, doživljava unutrašnju razdijeljenost, „dramatičnu borbu između dobra i zla, između svjetla i tame. Štoviše, čovjek otkriva da je nespособan da sam od sebe uspješno suzbija nasrtaje zla, tako se svatko osjeća okovan tim verigama. No sam je Gospodin došao da oslobodi čovjeka i da ga ojača, obnavljajući ga iznutra i izbacujući napolje 'kneza ovoga svijeta' (usp. Iv 12,31) koji ga je držao u ropstvu grijeha” (GS 13). Bog, bogat milosrđem, rastrganom čovjeku naviješta i donosi po Isusu Kristu radosnu vijest spasa i oslobođenje i po sakramentu pomirenja i pokore. To je najljepši dar Božje ljubavi, najljudskiji sakramenat koji iz ljudskog srca izgoni crni pesimizam, donosi radost, djelotvorno oslobađa i na novi život uskrsava onoga koji je bio duhovno mrtav.

Radosni navještaj oproštenja, oslobođenja i mira od iskona je prisutan u božanskoj objavi. Od onoga časa kad je poslije praroditeljskog grijeha bio najavljen u Protoevanđelju (Post 3,1), nije prestajao egzistirati makar nejasno i skriveno kao duboka nada u ljudskom srcu. Tu veliku nadu spasenja, Bog je posebno podržavao u Izabranom narodu. Starozavjetna objava predstavlja Boga kao apsolutno čisto i besprijevano biće, ali biće koje je spremno doći u pomoć grešnim i izgubljenim stvorenjima da ih oslobodi i obnovi u duhu, jer ih ljubi. „Zar je meni do toga da umre bezbožnik a ne da se odvrti od svojih zlih putova i da živi”? (Ez 18,23). „Poškropit ću vas vodom čistom da se očistite. Očistit ću vas od svih vaših nečistoća. Dat ću vam novo srce, nov duh udahnut ću u vas” (Ez 36,25-26). „Sluga moj pravedni opravdat će mnoge i krivicu njihovu na sebe uzeti” čak će biti ubrojen i među zlikovce „da grijehe mnogih ponese na sebi i da se zauzme za zločince” (Iz 53,11 sl.).

Starozavjetni radosni navještaj postaje stvarnost u Isusu Kristu, Božjem sluzi. „Bog je tako ljubio svijet da je dao svoga jedinorođenog Sina da ne pogine ni jedan koji u nj vjeruje, već da ima život vječni. Jer Bog nije poslao svoga Sina na svijet da sudi svijet, nego da se svijet spasi po njemu” (Iv 3,16-17). „Ispunilo

se vrijeme", javlja svijetu Isus Krist, „obratite se i vjerujte u Radosnu vijest" (Mk 1,15). On naviješta radosnu vijest „milosti Gospodnje" (Lk 4,19), „idite i javite: slijepi progledaju, hromi hodaju, gubavi se čiste, gluhi čuju, mrtvi ustaju, siromasima se propovijeda Radosna vijest" (Lk 7,22). Svi ti siromasi, mrtvac, slijepci, gubavci nijesu li u prvom redu grešnici?¹ Krist zove grešnike (Mk 2,17) a ne prezire ih. Prezir prema grešnicima karakteristika je farizejskih „čistunaca" čija je svetost samo privid (Mt 23,27). On sama svetost zbunjenoj grešnici Samaritanke nudi živu vodu obraćenje, vodu koja oživljava (Iv 4,1-42); zatečenoj preljubnici upućuje riječ spasa: „Ja te ne osuđujem" (Iv 8,9-11); žigosanom gulikoži, cariniku, ide u goste jer traži i spasava što je izgubljeno (Lk 19,1-10); ni Judu ne naziva izdajnikom već i njemu blago veli: „Prijetelju" (Mt 26,50). Tumači radost nebeskog Oca koji povratniku, rasipnom sinu, ne da do kraja ni izgovoriti riječi kajanja već ga prima u zagrljaj, stavlja mu prsten, zaodijeva u novu haljinu, priprema gozbu i povraća sinovski integritet (Lk 15,11-32). A kad je našao izgubljenu ovcu, „stavi je, pun veselja, na svoja ramena" i sve poziva: „Radujte se sa mnom, jer sam našao svoju izgubljenu ovcu. Kažem vam, tako će biti veselje na nebu zbog jednog grešnika koji se obrati" (Lk 15,1-10). Nije li to uistinu radosna vijest divnoga Božjeg srca koju treba prezentirati i današnjem grešnom čovjeku. I dok svu strahotu grijeha pokazuje svojom smrću na križu, radosnu vijest oprostjenja ustanovljuje u ozračju radosnoga uskrsnog događaja: „Mir vama! Primitite Duha Svetoga! Kojima oprostite grijehe, oprosteni su im; kojima zadržite, zadržani su im" (Iv 20,19-23). I od toga časa apostoli i njihovi nasljednici nisu nikad propustili „pozivati ljude od grijeha obraćenju i u slavljenju pokore očitovati Kristovu pobjedu nad grijehom"² i naviještati „onoga koji vas pozva iz tame u svoje divno svjetlo" (1 Pt 2,9).

Radosnu dimenziju sakramenta pomirenja i pokore naglašava Crkva danas: „po sakramentu pokore Otac prima sina povratnika. Krist uzimlje u naručje svoju izgubljenu ovcu i vraća je u ovčinjak. A Duh Sveti nanovo posvećuje svoj hram (ako se radi o teškom grijehu) ili se potpunije u njemu nastanjuje (ako se radi o lakom grijehu). To se napokon očituje u obnovljenom odnosno revnijem sudjelovanju kod stola Gospodnjega, gdje se sinu koji se vratio izdaleka priređuje veliko veselje na gozbi Crkve Božje".³

Biskupska sinoda 1983. naglašava da „Crkva ima ulogu i dar ponuditi čovjeku odgovor nade i spasenja: 'radosnu vijest' pomirenja, koje je Bog sam darovao, na svoju inicijativu čovječanstvu u Isusu Kristu".⁴

Sakrament pomirenja i pokore jest poziv na život, poziv da bi ljudi pjevali životu kako reče Krist: „Ja sam došao da ovce imaju život i da ga imaju u izobilju".

1. M. MARULIĆ, piše: „Guba u Pismima označava grijeh". *Evangelistar I*, Split 1985, 195.

2. Red pokore (RP), KS, Zagreb 1975, Br. 1.

3. Red pokore, br. 6 d.

4. J. TOMKO, Biskupska sinoda 1983: Pomirenje i pokora u poslanju Crkve, *Vjesnik dakovačke i srijemske biskupije* 1984, Br. 1. 8.

lju" (Iv 10,10). I oni koji budu „prali svoje haljine i obijelili ih u krvi Janjetovoj” živjet će vječno (Otk 7,14).

2. Eklezijalna dimenzija sakramenta pomirenja i pokore

Sakrament pomirenja i pokore treba promatrati i u svjetlu otajstva Crkve. To je također zaboravljena ili zametnuta dimenzija koju Crkva želi danas naglasiti zbog prenaglašenoga individualističkog gledanja na ispovijed. Jest, sakramentom pokore grešnici „primaju od Božjeg milosrđa oprost od uvreda Bogu nanesenih”, ali se „ujedno pomiruju s Crkvom koju su grijehom ranili” (LG 11). Prezbiteri „sakramentom pokore pomiruju grešnike s Bogom i Crkvom” (PO 5). Oproštenje koje nam dariva Bog stečeno je krvlju njegova Sina i konačno nam se dariva u Crkvi po Duhu Svetome jer je Krist samo Crkvi dao vlast opraštati grijeh (Mt 16,18-19). Stoga Crkva nastavlja Kristovo poslanje, poziva na obraćenje, prihvaća grešnike, pomiruje ih s Bogom i ponovno uključuje u crkvenu zajednicu.

Primivši sakrament krštenja, čovjek je po Kristu umro starom čovjeku grijeha da bi s njim uskrsnuo na novi život i pritielovio se njegovu Tijelu – Crkvi. Kršćanin svojim grijehom kida tu vezu koja sjedinjuje Kristu i njegovoj Crkvi i stoga kršćaninov grijeh ima dvostrukti tragični karakter: razdvaja od Krista glave i razdvaja od sjelokupnosti Kristova Tijela. Grijeh okrnjuje i najuzvišenije udove Mističnoga Tijela.⁵ Budući da je kršćanin krštenjem preuzeo na sebe zadatak da živi kao dostojni ud Krista i Crkve, svojim grijehom više ili manje nagrđuje lice Crkve, Kristove Zaručnice, kida ili oslabljuje vezu ljubavi koja povezuje udove Mističnoga Tijela. Grijeh „automatski truže otajstveni organizam u koji smo krštenjem uključeni”.⁶ Već je Origen pisao da je onaj koji je npr. bludom „okaljao vlastito tijelo grešnik i protiv čitave Crkve, jer se ljaga razasiplje od samo jednog uda na cijelo tijelo”.⁷ Zbog tog razloga javni su se grešnici u prvim vijekovima isključivali iz crkvene zajednice i ponovno primali natrag u zajednicu tek nakon obavljene javne pokore. „One koji obećaju činiti pokoru za učinjene grijeh, najprije isključite iz Crkve i zatim kao milosrdna braća, ponovno ih primite”.⁸ Tako prastari dokumenat sankcionira tu praksu. Ta eklezijalna dimenzija sakramenta pokore bila je prisutna ne samo u starim liturgijskim molitvama kojima se ponovno u zajednicu primalo obraćene pokornike već i u donedavnoj tridentinskoj⁹ i najnovijoj formuli odrješenje koje se podjeljuje „po služenju Crkve.”¹⁰ „Svaki grijeh pojedinca koji pripada Crkvi stoga je istodobno i grijeh Crkve”.¹¹ Stoga

5. PIO XII, *Mystici Corporis*.

6. J. TOMKO, *ondje*, 11.

7. ORIGEN, *In Jesu nave*, 5, 6; PG 12, 851.

8. *Didascalia Apost.* 2, 16, 4.

9. A. M. ROGUET, *I sacramenti segni di vita*, Milano 1957, 135.

10. *Red pokore*, Br. 46.

11. A. KOMADINA, *Pred tajnom zla i grijeha*, O. Život Br. 1, Zagreb 1986, 51.

„s teološke strane grijeh kršćanina ima drugu narav nego nekršćanina. To je 'kvalificirani' grijeh. On ima eklezijalni karakter".¹² Zbog toga je sasvim drugi način kojim se pomiruju nekršteni nego kršteni. Crkva „ima i vodu i suze – vodu krštenja, suze pokore" tumači sv. Ambrozije.¹³ Vodu krštenja koja nekrštene pritelovljuje Crkvi i pokajničke suze krštenog grešnika koje ga suobličuju otajstvu Kristove smrti ra bi s njime po pomirenju Crkve uskrsnuo. Sakramenat ispovijedi ustanovljen je samo za one „koji nakon prve kupelji krsta padnu u grijeh".¹⁴

„Sakramenat pokore nije samo privatni posao između Boga i nas, nas i Boga, posredstvom svećenika koji nam osigurava oprostjenje. To je posao koji interesira čitavu Božju Crkvu, to je javni čin, čin Crkve".¹⁵ Crkva je posrednik, koji vodi grešnika k Bogu, „mjesto", gdje se ostvaruje susret između Boga i grešnika. Pokornik traži Boga po Kristu u Crkvi. Crkva „suraduje na obraćenju grešnika ljubavlju, primjerom, molitvom. No još i više, sama Crkva postaje sredstvo obraćenja i odrješenja pokornika, po službi, koju je Krist povjerio apostolima i njihovim nasljednicima".¹⁶ „Samo cjeloviti Krist, Glava sa svojim Tijelom, Krist s Crkvom, može opraštati grijeh. Crkva ne može ništa opraštati bez Krista; Krist neće ništa da oprašta bez Crkve",¹⁷ tvrdi crkveni pisac iz 12. stoljeća.

Kršćani po Duhu ljubavi oblikuju samo jedno tijelo kojemu je Krist Glava. Grijeh, posebno teški, stresa i razjedinjuje Crkvu, nespojiv je s Duhom ljubavi i zbog toga isključuje od sudjelovanja u pričesti jer je euharistija sakramenat jedinstva i ljubavi. Crkva je uvijek vjerovala da ima bilo javnih bilo tajnih grijeha koji kidaju jedinstvo ljubavi i stoga isključuju od euharistijskog stola. „Crkva u svom krilu obuhvaća i grešnike, u isti mah je i sveta i uvijek potrebna čišćenja pa neprestano treba pokore i obnove" (LG 8). Budući da je sveta i budući da može biti okaljana grijehom svojih udova, mora reagirati i isključiti ih od zajedničkog stola euharistije. Teški grešnik nije „a priori" isključen iz Crkve, osim ako je tvrdokoran u odbijanju milosti i u tom slučaju Crkva ne može ništa. Međutim, grešnik koji je spreman otvoriti se milosti Crkva poziva da se najprije po obraćenju i pokori uključi u „red pokore"; koji je također otajstveni sakramenat sjedinjenja i jedinstva, da bi onda mogao sudjelovati u euharistiji koja je slavljenje već ostvarenog jedinstva i ujedno djeluje preko ljudskih bijeda i podjela. Grešnik se, dakle, treba najprije pomiriti s Crkvom da bi s Crkvom bio pričesnik euharistijskog stola. Stoga su javni grešnici u prvim vjekovima u nedjeljnoj službi bili posebna grupa koja je stajala sa strane. Za vrijeme mise biskup bi moleći stavljao na njih ruke, a zajednica za njih molila u molitvi vjernika. Zatim bi bivali otpušteni ponajčešće prije prinosa darova, osim što su u nekim krajevima mogli šutljivo sud-

12. P. GERVAIS, Le sacrement de la réconciliation selon le nouveau rituel, Nouvelle revue théologique N. 6, Tournai 1980, 883.

13. S. AMBROZIJE, Epist 41, 12; PL 16, 1116.

14. Red pokore, Br. 2.

15. C. DILLENCHNEIDER, Il dinamismo pastorale dei sacramenti, Bologna 1967, 115.

16. Red pokore, Br. 8.

17. ISACCO DELLA STELLA, Sermone 2; PL 194, 1728.

jelovati u euharistijskom slavlju, ali u času pričesti đakon bi tražio da se udalje.¹⁸ Ispovijed, dakle, ima karakter povratka Bogu i povratka Crkvi, što treba revitalizirati. „Da bi poziv na pokoru upućen današnjem čovjeku bio shvatljiv i djelotvoran, Crkva se mora predstaviti kao pokornička zajednica, pomirena u samoj sebi i sposobna pokretati pomirenje među ljudima” da bi bila vjerodostojna.¹⁹

3. Povijesni razvoj sakramenta pomirenja i pokore

Radosna vijest sakramenta pomirenja i pokore bila je u Starom zavjetu prednaviještena, od Krista ustanovljena a od Crkve stalno navještavana i prakticirana.

Tijekom vremena naglašavao se sad jedan, sad drugi vidik tog sakramenta. Svaka epoha naglasila je poneki vidik toga sakramenta koji je bio u skladu s mentalitetom vremena, ali nikad se nije zanemarilo istaknuti njegove bitne oznake. U svom razvoju ispovijed je upadala u krize i iz njih izlazila. Uvijek se manifestirala kao potreba ljudskog srca. U prvim vjekovima naglašavalo se ispaštanje grijeha, javna pokora iz koje bi slijedilo odrješenje i pomirenje. S vremenom dobiva sasvim privatni individualni karakter i naglašavalo više čin pokajanja i ispovijedanja grijeha svećeniku, a odrješenje se davalo prije izvršene pokore. Poslije tridentinskog sabora isticala se uloga svećenika suca koji u ime Božje izriče presudu te odrješuje ili uskraćuje odrješenje. Obnova Drugoga vatikanskog sabora nastoji ukloniti nataložene deformacije, prilagoditi ispovijed psihi suvremenog čovjeka da bi ispovijed postala prava radost i autentično obraćenje.

Isus Krist odmah na početku svoga spasilačkog poslanja upućuje svijetu jaki poziv na pokoru i obraćenje (Mk 1,15). Tijekom svoga propovijedanja i naučavanja često ponavlja taj poziv, a na uskršno jutro ga zaključuje darivajući svojoj Crkvi Duha Svetoga za opraštanje grijeha (Iv 20,21-23). Ne samo da je Krist naviještao radosnu vijest opraštanja grijeha on je i sam opraštao grijehe. Budući da nije mogao zauvijek ostate na zemlji, svojoj Crkvi daje vlast opraštati grijehe (Mt 16,17-19; 18,12-18).

Apostoli i drugi Kristovi nasljednici odmah poslije Kristova uzašašća u njegovo Ime propovijedali su obraćenje i oproštenje grijeha svim narodima, kako im je Krist zapovjedio (Lk 24,47), opraštali su ljudima grijehe i organizirali temeljnu strukturu sakramenta pokore koja se nikada nije promijenila iako se prilagođivao potrebama i životnim uvjetima vjernika. Apostoli i Pracrkva jasno su razlikovali „prvu pokoru”, tj. sakramenat krštenja koji oprašta grijehe (Dj 2,38) od „druge pokore” tj. sakramenta koji oprašta grijehe učinjene poslije krštenja.

U prvim vjekovima kršćanstva zauzimao se s obzirom na sakramenat pokore veoma strogi stav te se mogao obaviti samo jedanput u životu. „Za Božje sluge

18. C. DILLENCHNEIDER, ondje, 116.

19. E. VESELY, Šesta sinoda biskupa: Pomirenje i pokora u poslanju Crkve, O. Život Br. 5, Zagreb 1984, 400.

postoji jedna pokora", piše u II. stoljeću P. Herma.²⁰ A nešto kasnije sv. Ambrozije: „Kao što je jedno krštenje, tako i jedna pokora koja se vrši javno”.²¹ Ondašnjem duboko kršćanskom mentalitetu bilo je neshvatljivo da oni koji su krštenjem postali „sveti” mogu i dalje činiti zlo. Oni su umrli grijehu i starom čovjeku (Rim 6,2-11; Gal 2,19 sl.) te trebaju živjeti „u Duhu” a ne u tijelu (Rim 8). Takav strogi stav sigurno nije u skladu s Kristovim postupanjem i Božjim milosrđem koje „neće da tko propadne, nego hoće da svi prispiju k obraćenju” (2 Pt 3,9). Ako Krist poziva svoje na milosrđe i neograničeno praštanje ljudima, onda je sigurno Božje milosrđe spremno uvijek oprostiti jer je ono neizmjereno veće od ljudskog. (Mt 18,21-22; Lk 17,3-4).

U prvim vjekovima liturgija sakramenta pokore vršila se javno pred zajednicom i u zajednici vjernika posredovanjem biskupa ili svećenika.

„Opće je uvjerenje da se već od II. stoljeća u Crkvi ustalila javna i jedna jedina pokora u životu kršćanina. Ako bi netko sagriješio ubojstvom, preljubom, apostazijom, mogao je dobiti odrješenje samo kad bi se podvrgao teškoj pokori”.²² Liturgija sakramenta pokore vršila se postupno u vremenskom razdoblju.

1. Kršćanin koji je učinio smrtni grijeh morao ga je najprije *tajno ispovjediti* biskupu ili svećeniku.²³ Zatim bi pokornik bio spasonosno ospomenut i ukoren, odredio mu se način i vrijeme pokore i potaknuo na iskreno obraćenje. Iza toga se vršio obred isključenja iz zajednice vjernika i sudjelovanja u svetim liturgijskim činima. Prastara pokornička disciplina je određivala: „one koji obećaju činiti pokoru za učinjene grijeh, najprije isključite iz Crkve”.²⁴ Isključenje podsjeća na teške Pavlove riječi: „pisao sam vam da se ne družite s onim koji bi, iako se zove brat, bio bludnik, ili lakomac, ili idolopoklonik, ili klevetnik, ili pijanica, ili razbojnik. S takvim ni jesti! Uklonite zločinca između sebe!” (1 Kor 5,11-13). Ipak se nije radilo o definitivnom isključenju, osim ako se radilo o onome koji je ustrajao tvrdokorno u grijehu. Grešnika koji je bio spreman činiti pokoru nije se isključivalo iz nekih liturgijskih čina „ni od djelatnog i blagotvornog nadzora biskupa ili svećenika, ni od više ili manje bliske rehabilitacije”.²⁵ Isključenje je bila medicinalna kazna da bi se pokornika jače potaklo na pokajanje, pokoru i zadovoljštinu za grijeh.

2. Poslije tih obreda pokornik se priključuje grupi pokornika i započinje vršiti određenu *pokoru*. Pokora je bila vrlo teška i stroga. Vršila se na više načina: post, molitva, klečanje, milostinja, prostracija, nošenje pokorničkog odijela, odricanje od zabava i bračnog života, razna trapljenja, sebičevanja itd. Pokora je katkad trajala vrlo dugo. Za neke kroz čitav život. Za preljub deset godina.

20. P. HERMA, Mandat. 4, 1, 8; 4, 3, 6.

21. S. AMBROZIJE, De poenit. 2, 10, 95.

22. E. VESELY, Sakrament pokore i pomirenja u stoljetnim promjenama, O. Život Br. 1, Zagreb 1985, 45.

23. LEON VELIKI, Epist. Magna indignatione, PL 54, 1210; DS 323.

24. Didascalia Apost. 2, 16, 4.

25. M. RIGHETTI, Storia liturgica IV, Milano 1959, 178.

tko oženi heretika pet godina, zavedena djevojka jednu godinu. Trajanje nije bilo taksativno određeno, ali se tražilo „pravedno vrijeme”.²⁶ Biskup je mogao skratiti vrijeme pokore. To su i činili osobito ako je prijeto novo progono. Vjernička pak zajednica usrdno je molila za pokornike.²⁷

Budući da je pokora bila vrlo teška i mogla se obaviti samo jedanput u životu, mnogi su odgađali činiti pokoru za kasnija vremena. Neki čak do kraja života. Crkva je upozoravala na pogubnost odgađanja i pozivala grešnike da je vrše.²⁸ Tijekom vremena strogost i vrijeme pokore se ublažavalo i skraćivalo.

S vremenom se ustalio običaj da se pokora vrši kroz korizmeno vrijeme. Započinjala je prvog dana korizme zaodijevanjem pokornika u kostrijet ili pepeljnjem, a završavala u Svetom tjednu posebnim obredom pomirenja. Obred uvođenja u pokoru pratile su molitve i pjevanje antifona u kojima se spominjalo izgon Adama iz raja.

3. Obred *pomirenja ili odrješenja* obavljao se vrlo svečano poslije izvršene pokore. Pomirenje ili mir podjeljivao je biskup ili svećenik, javno pred Bogom i pred Crkvom. Biskup i svećenici polagali bi ruke nad pokornike. Ta u Crkvi uobičajena kretnja simbolizirala je povratak Duha Svetoga u dušu i ponovno užiganje ognja milosti.²⁹ Molile su se vrlo sadržajne i odgovarajuće molitve. Formula pomirenja, sve do 12. stoljeća bila je deprekativna: usredno se molilo Boga da pokornicima oprostí grijehe. To je za čitavu zajednicu bio posebno radosni događaj. Obično se obavljao u uskršno vrijeme. U Rimu i Milanu na Veliki četvrtak, u Španjolskoj na Veliki petak. „To je bio jedan od velikih liturgijskih čina u životu Crkve, iste vrijednosti kao krštenje, ređenje svećenika i posvećivanje djevice”.³⁰

Javna i teška i dugotrajna pokora bivala je sve neprihvatljivija u novim vremenima i novim ljudima koji su stupali u kršćanstvo. Ljudi su se sve manje ispovijedali i tako je došlo do krize ispovijedi. Budući su kršćanske duše bile željne obraćenja i oprostjenja malo-pomalo počela se uvoditi privatna i ponovljiva ispovjedna praksa. Naziv „*privatna pokora*” je iz novijeg vremena. To je pokornički čin koji sačinjavaju „privatni” elementi, to jest elementi koji nisu javni. Priznavanje grijeha obavljalo se tajno u razgovoru između pokornika i svećenika; pokora se vršila privatno, izvan ambijenta javnih pokornika; poslije izvršene pokore svećenik je privatno davao odrješenje.

Neki su teolozi, pozivajući se na neke spise crkvenih Otaca, smatrali da je uz javnu pokoru postojala i privatna pokornička praksa u 3. stoljeću za neke ne javne grijehe. Za to nema sigurnih dokaza. To što oni smatraju privatnom ispovijeđu bila je neka vrsta „bratske opomene”. Svećenici bi, slijedeći evanđeoske upute, očinski pozivali vjernike grešnike na popravak, bratski ih prekoravali i

26. S. CIPRIJAN, *De lapsis* 16, 2.

27. M. RIGHETTI, *ondje*, 205-206.

28. LEON VELIKI, *Sollicitudinis quidem tuae*, PL 54, 1011; DS 310.

29. *Didascalia Apost.* 2, 41.

30. A. G. MARTIMORT, *I segni della nuova alleanza*, Roma 1962, 424.

svjetovali, ali to nije bio sakramentalan čin. Sličnu privatnu „duhovnu terapiju“ u 4. stoljeću prakticiralo se u redovničkim zajednicama i za profinjene duše. Sve te prakse pripravile su put privatnoj ispovijedi „koja je sazrela u 6. stoljeću po čitavom Zapadu”.³¹

Uvođenje privatne ispovijedi bio je prevažni događaj u razvoju ovog sakramenta. To je bio izlazak iz krize. Vjernici su je zavoljeli. Takva pokornička praksa učinila je ispovijed pristupačnijom i plodnijom jer nije obuhvaćala samo neke posebno teške i javne grijeha, već sve teške, a i lake, što je veoma odgovaralo profinjenim, mistički raspoloženim kršćanskim savjestima. Od pokornika se zahtijevalo više osobnog zalaganja pri ispitivanju savjesti i pounutrašnjenju pokorničkog osjećaja.

Zbog novonastalih situacija Crkva je, vođena Duhom Svetim i vlašću koju je primila od Krista, ne mijenjajući bitne karakteristike ublažila strogost i sakramentalnu pokoru upriličila uvjetovanosti novih vjernika i novih životnih prilika. Uostalom to je Crkva prakticirala i ranije s obzirom na teško bolesne, umiruće i one koji su se za to pokazali prikladnima.³²

Privatnu pokoru u 5. stoljeću počeli su prakticirati irski monasi da bi vjernicima olakšali napredak u savršenosti. „To je bila uistinu sakramentalna pokora” — tvrdi A. G. Martimort — „jer se grijeha ispovijedalo svećeniku” i od svećenika je „po dovršenoj zadovoljštini pokornik primao pomirenje”.³³ Takvu pokorničku disciplinu redovnici misionari prenijeli su na kontinent, a mnogi biskupi i pokrajinski sabori odobrili (Chalon 650; Regensburg 745). Takvom ispovijedanju pomogle su novonastale „pokorničke knjige” koje su propisivale liturgiju sakramenta i sakramentalnu pokoru. Pojavio se i novi naziv „ispovijed” koji je „označavao cjelokupnost sakramentalne procedure”.³⁴ Budući da je vjernicima bilo tegobno ponovno se vraćati ispovjedniku, odrješenje se počelo dijeliti i prije izvršene pokore. Privatna pokora malo-pomalo je sasvim istisla javnu pokoru i oživjela sakramentalni život. Oživio je pokornički duh korizme. Prakticirala se predisповjedna priprava ispovjednika i pokornika; obred se obogatilo zajedničkim pokorničkim molitvama; uvela se ponegdje i ispovijest vjere; negdje se odrješenog pokornika mazalo svetim uljem, a posvuda se doživljavala radost euharistijskog stola. Bilo je neprikladnih primjesa koje su uveli zelantni svećenici a mistično zaneseni vjernici prihvaćali.

Konačno je 1215. Lateranski IV. odobrio novu sakramentalnu praksu i propisao je za svu zapadnu Crkvu. Sabor je donio razne propise: svaki vjernik koji je došao u dob razuma dužan je ispovjediti svoje grijeha; to mora učiniti pred svojim župnikom; deprekativnu formulu odrješenja promijenio je u indikativnu; ponovno je sankcionirao „ispovjednu tajnu” itd.

31. M. RIGHETTI, ondje, 247.

32. LEON VELIKI, *Sollicitudinis*, ondje PL 54, 1011; DS 310.

33. A. G. MARTIMORT, ondje, 426.

34. M. RIGHETTI, ondje, 264.

Tridentinski sabor svojim dokumentom o sakramentu pokore „Doctrina de sacramento paenitentiae” od 25. studenoga 1551. bio je odlučan u razvoju katoličke teologije o sakramentu pokore. Sažimlje dotadašnju nauku i iskustvo o sakramentu pokore. Ima normativnu snagu i izražava katoličku nauku u ondašnjoj situaciji Crkve. Sredio je i razjasnio mnoge dileme i uglavnom potvrdio dotadašnju ispovjednu praksu. Neki njegovi vidici tijekom vremena pokazali su se neadekvatnim mentalitetu vremena. Kao da je više mislio na „opus operatum”, a manje na „opus operantis”. Sakrament pokore predstavlja kao sudište, ispovjednika kao suca, a odrješenje kao pravi i istinski sudbeni čin. Ne govori o prihvatljivijem načinu „promatranja svećenika kao liječnika duša i odrješenja kao djelotvornoga evandeoskog navještaja oprostjenja grijeha”.³⁵ Uza sve to, odrednice tridentinskog sabora postale su poticaj daljnjeg produbljivanja i osvjetljavanja sakramenta pokore, što je Vatikanski drugi i učinio.

Tijekom vremena pokazalo se da dosta toga nije bilo sretno i prikladno riješeno. Od Tridentinskog do Drugog vaticanskog sabora prošla su četiri duga stoljeća, svijet se u mnogočemu izmijenio, „čovječanstvo sa statičkog shvaćanja poretka stvarnosti prelazi na dinamičko i evolutivno, a odatle nastaje nova neizreciva kompleksnost problema” (GS 5) stoga nije čudno što „promjena mentaliteta i struktura često dovodi u pitanje tradicionalne vrijednosti” (GS 7). Nije onda nikakvo čudo što je i na području ispovijedi došlo do krize, manjkavosti i iskrivljenih vidika. Moralistički, individualistički, pretjerani juridijski vidik koji je zavladao tim sakramentom pritiskivao je mnoge savjesti, izazivao strah i doveo do hlađenja prema ispovijedi. Postajala je sve neosobniji formalizam, mehanizam, navika „da bi se iznudila propusnica za pričest”.³⁶ Liturgijski je osiromašila. Sudjelovanje vjernika svedeno je na minimum. Nije bilo uočljivo da se radi o bogoslužju u kojem ne djeluje samo čovjek već i Krist po svojoj Crkvi za spas čovjeka i na slavu Boga. Obred se stegnuo na jedva vidljivi liturgijski čin, pa se dobivao dojam da je ispovijed čisto individualni privatni čin. I sam naziv „ispovijed” postao je neadekvatan jer izražava samo jedan čin pokornika: priznavanje grijeha, i kao da ne uklapa i druge nužne uvjete: kajanje, odluku, pokoru, pomirenje u vertikali i horizontali.

Što je više sazrijevala kršćanska svijest, vjernici se nisu više zadovoljavali formalnim optužbama, ni s pokorom kao s nekakvim poravnavanjem računa, već su se željeli što dublje ucijepiti u smisao toga sakramenta i trajnoga dinamičkog obraćenja i rasta u Kristu. Razni ljudski, sociološki i psihološki faktori zahtijevali su da se taj sakrament što više približi suvremenom čovjeku. Budući da je taj sakrament prevažan za kršćanski život, Vatikanski drugi određuje: „Neka se prerade obredi i obrasci pokore da jasnije izražavaju narav i učinak sakramenta” (SC 72). Tomu zahtjevu želi odgovoriti novi „Red pokore” koji je 2. prosinca 1973. potvrdio Sveti zbor za bogoštovlje i s tim otvorio široke

35. A. AMATO. Tridentinski sabor, Bogoslovska smotra Br. 4, Zagreb 1976, 417.

36. I. FUČEK, Teološki naglasci novog Reda pokore, Bogoslovska smotra Br. 1-2, Zagreb, 1976, 73.

mogućnosti zrelog angažiranja i usavršavanja sakramenta pomirenja i pokore. Ne radi se o novosti koja bi s obzirom na dosadašnju tradicionalnu teologiju bila u protuslovlju, već da se oblikuje novim duhom i novim stilom predloži i tako stvori novi kršćanski mentalitet, a ne protuslovlje s autentičnom tradicijom Crkve.

Novi Red pokore, slijedeći direktive sabora da za obnovu liturgije „treba njegovati onaj slatki i živi osjećaj Svetog pisma” (SC 24), želi produbiti i provesti biblijsko poimanje sakramenta pokore i pomirenja. Kao i ostali obnovljeni sakramenti, tako je i ovaj sakrament uokviren u biblijsku perspektivu. Ne radi se tek o tome što se u obredu liturgije riječi čitaju spomen-čini ekonomije spasenja, opraštanja grijeha već je sam sakrament pokore ostvarenje, posadašnje nje opraštanja grijeha po Kristovom vazmenom otajstvu. Tu je pashalno otajstvo na djelu. Pokornik doživljava s Kristom svoju pashu, svoj prijelaz iz tame grijeha u svjetlo novog života. Naviještena riječ tu postaje stvarnost. Naviještena riječ stvara u pokorniku afektivnu dispoziciju, vrhunaravno ga uzdiže i ujedno se povezuje s bitnim formulama sakramenta.

Prethodne napomene novog Reda pokore oživljavaju dvije osnovne doktrinalne i pastoralne orijentacije: pashalno otajstvo i komunitarni karakter ovog sakramenta, tu „zaboravljenu istinu” kako to naziva K. Rahner. Govoriti o tom sakramentu u odnosu s pashalnim otajstvom znači govoriti o njemu u znaku „pokore”; a u odnosu s komunitarnošću znači definirati ga u terminu „pomirenja”. „Pokora i pomirenje dvije su osovine koje obilježavaju svojstveni hod tog sakramenta u sakramentalnom organizmu Crkve. Uzeti skupa, izražavaju sakramentalno Božje opraštanje uvreda koje su mu nanesene”.³⁷ To je razlog što i biskupska sinoda 1983. taj sakrament naziva: „sakrament pomirenja i pokore”.

Novi obred ističe dinamičku ulogu svih učesnika: vjernika, pokornika i služitelja sakramenta. „Sva Crkva kao svećenički narod, u samom djelu pomirenja koje je njoj od Gospodina povjereno, djeluje na različite načine” (RP 8). „Time je vrednovano sudjelovanje svih vjernika: svjedočenjem, zaslugama, molitvom, ljubavlju, pomaganjem itd. Tu je upravo teološki duboki razlog zašto se ide za tim da se obred pomirenja podesi na način kako bi mogla sudjelovati čitava zajednica (RP 22). Tu se Crkva zaista ukazuje kao 'sredstvo obraćenja i odrješenja pokornika' ” (RP 8).³⁸ Ipokornik prema novom obredu je djelatniji, osobno i dijaloški angažiran ne samo po tome što i sam može formulirati molitve u skladu s biblijskim tekstovima već po svom dubokom osobnom djelovanju. „Po odrješenju se 'obnavlja iznevjereni Savez' (RP 6 d) 'Ja' prema 'Ti', pa tako personalistički vid novog odnosa s Ocem, Sinom i Duhom dolazi u fokus. Sve se to kompletira u najosobnijem susretu u euharistiji”.³⁹ Svećenik, služitelj sakramenta više se u prvom redu ne predstavlja kao sudac, već kao službenik Božje riječi i sakramenta, on je najprije učitelj i liječnik a tek onda sudac koji „odražuje sliku Krista pastira” (RP 10 c) i očinski prihvaća raskajanog grešnika i vodi ga k spasenju

37. P. GERVAIS, ondje, 880.

38. I. FUČEK, ondje, 85.

39. I. FUČEK, ondje, 88.